

“ตำนานการตามช้างเผือก” กับการรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

สู่แนวทางการพัฒนาในจังหวัดศรีสะเกษ

"The legend of following the white elephant" and the local history perception towards development in Sisaket Province

ธัญพงษ์ สารรัตน์^{1*} ทิพาพร ใจก้อน² และโพธิ์พงษ์ ฉัตรนันทภรณ์³

^{1,2,3}มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ตำบลโพธิ์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ 33000

*E-mail: thanyapong.s@sskru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรับรู้เรื่องราวของ “ตำนานการตามช้างเผือก” ในฐานะเรื่องราวทางประวัติศาสตร์การตั้งบ้านแปงเมืองของท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาในจังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้วิธีการศึกษาตามระเบียบวิจัยทางประวัติศาสตร์ คือ การศึกษาวิเคราะห์ ตีความจากหลักฐานเอกสาร รวมทั้งการสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และสื่อออนไลน์ ผลจากการศึกษาพบว่า การรับรู้ตำนานการตามช้างเผือกตามกระแสการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ กลายเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีพลังขับเคลื่อนและพัฒนาจังหวัดศรีสะเกษในปัจจุบัน ซึ่งการรับรู้ผ่านสื่อที่ส่งผลต่อการพัฒนาเมืองศรีสะเกษแบ่งได้ 2 ประเภท คือ 1) การรับรู้จากเอกสารและเรื่องเล่าว่า กลุ่มชาวส่วย (กูย) ที่เป็นบรรพชนชาวเมืองศรีสะเกษที่ตามจับช้างเผือกที่แตกโขลงมาจากกรุงศรีอยุธยาจนถึงอาณาบริเวณบ้านเมืองศรีสะเกษในอดีตได้เป็นผลให้เกิดชื่อบ้านนามเมืองในสถานที่ต่างๆ เช่น ห้วยทับทัน บ้านเจียงอี บ้านเขิน (เขื่อนช้าง) และห้วยสำราญ เป็นต้น และการรับรู้บทบาทของกลุ่มผู้นำท้องถิ่นชาวส่วยในการสร้างบ้านแปงเมืองดังกล่าว ทำให้ตั้งแต่ พ.ศ.2548 เป็นต้นมา เกิดการจัดสมมนาทางวิชาการ การพัฒนาทางวิชาการ และการค้นคว้าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นการตั้งบ้านแปงเมืองศรีสะเกษ โดยเฉพาะท้องถิ่นที่บ้านดวนใหญ่ อำเภอวังหิน และอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ และ 2) การรับรู้จากสื่อประกอบการเล่าเรื่อง เช่น แบบเรียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภาพจิตรกรรมฝาผนัง รูปปั้น อนุสาวรีย์ การแสดงต่างๆ และกิจกรรมประเพณีในระดับอำเภอและจังหวัด นอกจากนี้ยังพบว่า ตำนานการตามช้างเผือกได้ช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์อันดีแก่บรรพชนชาวศรีสะเกษ โดยการสร้างสำนึกพึงพาวิบุรุษ ความรู้สึกผูกพันกับบรรพชนชาวศรีสะเกษปัจจุบัน

คำสำคัญ: การรับรู้, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, ตำนานการตามช้างเผือก

Abstract

The objectives of this descriptive research were to explore the perception of "The legend of following the white elephant" as a historical story of setting up a local town of Ban Paeng for development in Sisaket Province. Using the study method according to the historical research method, ie analytical study Interpret from document evidence Including interviews, questionnaires and online media; The results of the study showed that the perception of the legend of following the white elephant according to the globalization of change became a local history that had the power to drive and develop the present Sisaket Province. The perception through media that affected the development of Sisaket can be divided into 2 types: 1) Recognition from documents and stories that the Suay (Kui) group, ancestors of Sisaket people, who caught a herd of white elephants from Ayutthaya to the area of Sisaket in the past resulted in the name of cities in places such as Huai Thap Than, Ban Jiang Yi, Ban Khoen (Khuen Chang), and Huai Samran, etc. Recognition from the role of local tribute leaders in the construction of the Ban Paeng Muang, since 2005, academic seminars, academic development, and local history research have been established in the setting up of the Ban Paeng Muang, Sisaket Province, especially local at Ban Duan Yai, Wang Hin District, and Khukhan District, Sisaket Province. 2) Recognition from storytelling media such as local history textbooks, murals, statues, monuments, performances, and traditional activities at the district and provincial levels. In addition, it was found that the legend of pursuing the white elephant helped to promote a good image for the ancestors of Sisaket by creating a sense of reliance on heroes and feelings of attachment to the present Sisaket ancestors.

Keywords: Awareness, Local history, The legend of following the white elephant

บทนำ

“ตำนานการตามช้างเผือก” ได้รับความสนใจเป็นพิเศษในหมู่นักวิชาการและสาธารณชนทั่วไป ดังจะเห็นได้ว่าเรื่องราวการตามช้างเผือกได้รับการกล่าวขานถึง มีการศึกษาและถ่ายทอดผ่านสื่อบันเทิงประเภทต่างๆ และหากมองย้อนกลับไปในอดีต เรื่องราวการตามช้างเผือกก็ได้รับความสนใจเช่นเดียวกับยุคปัจจุบัน ดังที่พิจารณาจากความสำคัญของเหตุการณ์การตามช้างเผือกที่ปรากฏในเนื้อความของหลักฐานประเภทพระราชพงศาวดาร ซึ่งบันทึกไว้ครั้งกรุงศรีอยุธยา และถูกเพิ่มเติมขึ้นในรุ่นหลังโดยเฉพาะนักวิชาการในท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อการสร้างชุด

ความรู้เรื่องอดีตของท้องถิ่นในเวลาต่อมา ซึ่งในสังคมโลกไร้พรมแดนในศตวรรษที่ 21 การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองศรีสะเกษกลายเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญ ทำให้เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์มีประโยชน์ คือการพัฒนาท้องถิ่นในการสร้างอัตลักษณ์แก่จังหวัดศรีสะเกษ ตลอดจนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ การรื้อฟื้นประเพณี วัฒนธรรมกลายเป็นการถ่ายทอดและขยายช่องทางการรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้กว้างออกไป เพื่อเป็นช่องทางหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งแนวคิดการพัฒนาเมืองศรีสะเกษเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา เกิดขึ้นภายในโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดภายใต้ความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนจังหวัดศรีสะเกษ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ สภาวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ ในประเด็น การสำรวจโบราณสถานและข้อมูลทางประวัติศาสตร์การก่อตั้งเมืองศรีสะเกษ ทำให้สถาบันการศึกษา ตลอดจน นักวิชาการตื่นตัวในการศึกษา สำรวจ รวบรวมข้อมูลเพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดศรีสะเกษ โดยเริ่มจากศรีสะเกษยุควัฒนธรรมขอม จนถึงยุคการก่อตั้งเมืองจากตำนานการตามช้างเผือกโดยอาศัยข้อมูลประเภทมุขปาฐะในท้องถิ่นและเอกสารที่เขียนขึ้นโดยคนรุ่นหลัง เช่น ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดศรีสะเกษ (2529) งานเขียนเรื่อง “ศรีสะเกษ : นครแห่งเทพนิยาย” ใน หนังสือเรื่อง “ของดีศรีสะเกษ” (2521) เป็นต้น ที่ถ่ายทอดเป็นข้อมูลสำคัญลำดับต้นของประวัติศาสตร์ยุคสร้างบ้านแปงเมืองโดยกลุ่มชาติพันธุ์ใน เขตเขมรป่าดง มีการถ่ายทอดผ่านภาพเขียนในวัดพระธาตุเรืองรอง และรูปสัญลักษณ์ในวัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามหลวง ตราสัญลักษณ์โรงเรียนเขื่อนขันธ์ และชื่อบ้านนามเมืองในท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับตำนานการตาม ช้างเผือก เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้ นำมาสู่การผลิตซ้ำเรื่องราวของตำนานการตามช้างเผือกของกลุ่มบรรพชนชาวเมือง ศรีสะเกษที่มีความพิสดารมากขึ้น เช่น การกำหนดวันเวลาในเหตุการณ์สำคัญให้มีลักษณะเหมือนการบันทึกทาง ประวัติศาสตร์ให้เกิดความน่าเชื่อถือ มีบทสนทนาของคนกับช้างตามลักษณะของการเล่าเรื่องแบบละคร ดังกล่าว กล่าวถึงเรื่องราวใน “ตำนานการตามช้างเผือก” ที่ได้รับความสนใจเป็นพิเศษในหมู่นักวิชาการและสาธารณชน ทั่วไป สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดคำถามว่าสื่อเหล่านี้ถูกผลิตขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ใดในช่วงเวลาใดบ้าง และเข้าสู่การรับรู้ ของผู้คนในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษอย่างไร เมื่อได้รับรู้เรื่องราวของตำนานการตามช้างเผือกแล้วเกิดการพัฒนาหรือ การขับเคลื่อนในระดับจังหวัดอย่างไร ดังกล่าวจำเป็นต้องย้อนกลับไปศึกษาเรื่องของตำนานที่เป็นต้นแบบที่ไม่ ปรากฏผู้เขียนหรือผู้บันทึกที่ชัดเจน มีเพียงเรื่องราวแบบมุขปาฐะที่เล่าสืบทอดกันมา จากนั้นจึงศึกษาวิธีการที่องค์ ความรู้ดังกล่าวถูกถ่ายทอดต่อมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของงานศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องตำนานการตามช้างเผือกกับการรับรู้เรื่องราว ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสู่แนวทางการพัฒนาในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่าไม่มีผู้ทำการศึกษา แต่มีเอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับองค์ความรู้เรื่องตำนานเมืองศรีสะเกษที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางศึกษาค้นคว้าได้โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มที่ 1 ชุดความรู้เรื่องตำนานการตามช้างเผือก มีงานทั้งหมด 9 เรื่อง ได้แก่ งานของ กระทรวงมหาดไทย (2529) เรื่อง “ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดศรีสะเกษ” หนังสือรายงานการสัมมนา

ประวัติศาสตร์ศรีสะเกษในโอกาสการย้ายศาลากลางครบ 100 ปี (2548) งานของประดิษฐ์ ศิลาบุตร (2550) เรื่อง “ห้วยสำราญ แหล่งน้ำคูเมืองศรีสะเกษ” งานรวบรวมเรื่อง “วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดศรีสะเกษ” (2545) งานของสุพร สิริพัฒน์ (2521) เรื่อง “ศรีสะเกษ : นครแห่งเทพนิยาย” ในหนังสือเรื่อง “ของดีศรีสะเกษ” งานของอรุณรัตน์ ทองปัญญา (2545) เรื่อง “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นศรีสะเกษ” งานของบุญเลิศ มรกต และเบญจา เนียมเงิน (2528) เรื่อง “ภาคินพนธ์ : ประวัติเมืองศรีสะเกษ” งานของธัญ พงศ์ สารรัตน์ (2559) เรื่อง “ศรีสะเกษ : กำเนิดเมืองดอกล่ำดวนกับตำนานพระนางศรีสระผม” และงานของธัญ พงศ์ สารรัตน์ และคณะ (2563) เรื่อง “ความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมในวัดเจียงอีศรีมิ่งคลวราราม พระอารามหลวง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ” ที่กล่าวถึงตำนานการตามช้างเผือกมาจนถึงวัดเจียงอีฯ ในบางส่วน ซึ่งงานกลุ่มดังกล่าวนี้เป็นประโยชน์คือ ทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของตำนานการตามช้างเผือกที่ได้มีการ รวบรวมไว้ เช่นเดียวกันกับกลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มงานที่มีการสืบค้นความรู้หรือนำความรู้เรื่องตำนานไปใช้ประโยชน์โดย มีงาน 3 เรื่อง ได้แก่ งานของกิตติพงษ์ ประชาชิต (2559) เรื่อง “การออกแบบและพัฒนาโมชันอินโฟกราฟิกเพื่อนำเสนอตำนานเมืองศรีสะเกษ” งานของพัชรา ปราชญ์เวชต์ และคณะ (2559) เรื่อง “สืบสานตำนานประวัติศาสตร์จังหวัดศรีสะเกษโดยผ่านกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาระดับ ประถมศึกษา” และงานของพัชรา ปราชญ์เวชต์ (2561) เรื่อง “สืบสานตำนานประวัติศาสตร์จังหวัดศรีสะเกษโดยผ่านกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาระดับประถมศึกษา” ซึ่งงานวิจัยกลุ่มนี้เป็นความรู้ พื้นฐานเกี่ยวกับการนำตำนานประเพณีพงศาวดารมาใช้ศึกษาในประเด็นต่างๆ รวมถึงกลุ่มที่ 3 คือ กลุ่มงานที่เป็น แนวทางการศึกษา มีเพียง 1 เรื่อง คือ งานวิจัยของศุภกานต์ นานรัมย์ (2551) เรื่อง “สมเด็จพระนเรศวรในพระ นิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ : การรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทย” ซึ่งกล่าวเน้นถึง ประวัติศาสตร์ของพระนเรศวรในบริบทสังคมไทยสมัยใหม่ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงศึกษาวิธีการวิจัยเพื่อนำมา ประยุกต์ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานนี้จะทำให้เข้าใจการรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นศรีสะเกษ ผ่านตำนานการตามช้างเผือกได้ชัดเจนขึ้น

การศึกษาครั้งนี้เป็นการสำรวจการรับรู้ของผู้คนในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ โดยเป็นการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่มีอายุอยู่ในช่วง 60 ปีขึ้นไปเกี่ยวกับประเด็นการรับรู้เรื่องตำนานการตามช้างเผือกจากเอกสารที่ถูกบันทึกในฐานะ เอกสารชั้นรองของคนรุ่นหลัง สถานที่ ชื่อบ้านนามเมือง ตลอดจนสื่อที่สร้างขึ้นเป็นสัญลักษณ์ภายใต้ข้อสันนิษฐาน ว่า เรื่องราวของตำนานการตามช้างเผือกมีความเป็นพลวัต การรับรู้และถ่ายทอดเรื่องราวเปลี่ยนแปลงได้ตาม กระแสสังคมในการเลือกจำ เลือกถ่ายทอดเรื่องราวบางตอนให้ปรากฏเป็นความทรงจำร่วมในสังคมเมืองศรีสะเกษ ซึ่งตำนานการตามช้างเผือกเป็นเรื่องราวที่อยู่ในความทรงจำของผู้คน เพราะสาเหตุที่ผู้คนในเขตเขมรป่าดงไล่จับ ช้างเผือกที่แตกโรงมาจากกรุงศรีอยุธยา เพราะความดีความชอบจึงได้รับการแต่งตั้งให้ปกครองดินแดนแถบนี้ขึ้น และพัฒนามาเป็นจังหวัดศรีสะเกษในที่สุด โดยทั้งนี้การแปลความหมายจากสื่อสัญลักษณ์เรื่องการตามช้างเผือกทำ

ให้ได้ข้อมูลที่แตกต่างกันไปตามความเชื่อหรือศรัทธาของคนในสังคม โดยทำให้เกิดงาน 2 ลักษณะ คือ 1.เอกสารตำนาน เรื่องเล่า และ 2.สื่อ สัญลักษณ์ ทั้งภาพจิตรกรรมฝาผนัง รูปเคารพ อนุสรณ์ บทกวี วรรณกรรม การ์ตูน เอนิเมชัน เกมส์ การเรียนรู้ในระบบการศึกษาและการรับรู้ผ่านสื่อบันเทิงด้วยรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งผลงานที่เกิดจากการรับรู้เรื่องตำนานการตามช้างเหล่านี้นำไปสู่แนวทางการพัฒนาเมืองศรีสะเกษในการจัดกิจกรรมระดับจังหวัดตลอดจนแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในลักษณะต่างๆ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาการรับรู้เรื่องราวของ “ตำนานการตามช้างเผือก” ในฐานะเรื่องราวทางประวัติศาสตร์การตั้งบ้านแปงเมืองของท้องถิ่นผ่านเอกสารประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า ตำนาน การเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์ของนักวิชาการและสาธารณชนสมัยปัจจุบันผ่านสื่อสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น แบบเรียนท้องถิ่น วรรณกรรม ละครแสงสีเสียง เกมส์ ภาพเขียน เป็นต้น เพื่อการพัฒนาในจังหวัดศรีสะเกษ ในเชิงต้นทุนทางวัฒนธรรมทางการท่องเที่ยวของท้องถิ่น

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาตามระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์คือ การศึกษาวิเคราะห์หาคำหลักฐานเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสัมภาษณ์จากกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักวิชาการที่สนใจ ประชาชนที่มีเชื้อสายของเจ้าเมืองที่มีส่วนร่วมในวีรกรรมการตามช้างในครั้งนั้นจำนวน 3 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจงโดยใช้แบบสอบถามปลายเปิด และโครงข่ายทางคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ต และนำเสนอผลการศึกษาเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

1.การรับรู้เรื่อง “ตำนานการตามช้างเผือก” จากเอกสาร ตำนาน เรื่องเล่า

ข้อมูลกระแสหลักจากส่วนกลางที่ปรากฏในหนังสือ “ประวัติศาสตร์ไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดศรีสะเกษ” ที่สอดคล้องกับหลักฐานเอกสารที่ตรงกันอีก 3 เรื่อง คือ “พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน” ของหม่อมอมรวงษ์วิจิตร (ม.ร.ว.ปฐม คเนจร) อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย เล่ม 3 ฉบับราชบัณฑิตยสถาน และประชุมพงศาวดารภาคที่ 4 ของหอสมุดวชิรญาณ ที่มีลักษณะของความเป็นตำนานพงศาวดาร คือ มีเนื้อหาละเอียดซับซ้อน เนื้อความส่วนใหญ่เรียบเรียงจากเรื่องเล่าที่สืบทอดมาในท้องถิ่น ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง จากการคัดลอกต่อกันมาทำให้มีเนื้อหาที่ไม่ตายตัว สามารถแต่งเติมเปลี่ยนแปลงได้ตามพื้นที่และเวลา (ธิดา สาระยา, 2527) ที่กล่าวโดยสรุปได้ว่าใน พ.ศ. 2302 ในแผ่นดินของสมเด็จพระบรมราชาที่ 3 หรือสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ)

ช้างเผือกของพระองค์ได้แตกออกจากโรงช้างต้นในกรุงศรีอยุธยาแล้วเดินทางมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ พระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำรัสให้ทหารเอกคู่พระทัยสองพี่น้องคือ สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก พระนามเดิมคือ “ทองด้วง” กับ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท พระนามเดิมคือ “บุญมา” ให้คุมไพร่พลและทหารกรมช้างต้น 30 นายออกติดตาม และได้ติดตามพญาช้างเผือกมาทางแขวงเมืองพิมายผ่านมาจนถึงบริเวณป่าดงดิบทางฝั่งทิศใต้ ลำน้ำมูลจึงได้ข่าวจากพวกชาวป่าว่า พญาช้างเผือกผ่านมาทางบ้านหนองกุดหวาย (อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์) (สุทัศน์ กองทรัพย์, 2545) ซึ่งนายทหารเอกสองพี่น้องจึงได้เข้าไปหาเชิงสี่หัวหน้าบ้านหนองกุดหวาย เพื่อให้เชิงสี่ช่วยพาไปให้หัวหน้าบ้านต่อไปที่เมืองที่ ศิขรภูมิ บ้านดวนใหญ่ และสังขะ (สุทัศน์ กองทรัพย์, 2536) ต่อมาจึงพบที่หนองโซค ครั้นวันรุ่งขึ้นนายทหาร 2 พี่น้องกับพวกหัวหน้าส่วยจึงขึ้นเฝ้าอยู่บนต้นไม้ริมหนองโซค พอตะวันบ่ายประมาณ 2 โมง โขลงช้างก็ออกจากป่ามาเล่นน้ำ พญาช้างเผือกเดินอยู่กลางโขลง มีช้างป่าล้มหน้าล่อมหลัง นายทหารสองพี่น้องจึงเฝ้าก่อนอิฐ 8 ก้อน ที่นำมาจากเมืองที่ขึ้นเสกเวทมนตร์คาถา อธิฐานแล้วขว้างไปยังโขลง ช้างป่าทั้งแปดทิศ ช้างป่าแตกหนีเข้าป่าหมดเหลือแต่พญาช้างเผือก นายทหารสองพี่น้องจึงนำพญาช้างเผือกกลับกรุงศรีอยุธยาพร้อมกับพวกทหารและหัวหน้าชาวส่วยที่ติดตามช้าง เมื่อถึงกรุงศรีอยุธยาแล้วนายทหารทั้งสองได้กราบบังคมทูลให้ทรงทราบถึงความดีความชอบของพวกหัวหน้าส่วยที่ช่วยติดตามช้างจนสำเร็จ และได้รับพระราชทานตำแหน่งให้ครองเมืองแถบเขตเขมรป่าดงนี้ ส่วนสุพร สิริพัฒน์ (2521) และข้อมูลจากเอกสารประกอบการบรรยายสรุปของสำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ (2521) ได้อธิบายเพิ่มเติมแต่ไม่ได้ระบุว่าเหตุการณ์สมัยอยุธยา ระบุกว้างๆ แต่เพียงว่าตรงกับสมัยของกษัตริย์พระองค์หนึ่ง ดังกล่าวเป็นลักษณะทั่วไปของตำนาน (ไข่มุก อุทยานลี, 2546) ว่า จากเมืองรัตนบุรี ช้างได้วิ่งมาถึงเขตห้วยทับทัน ห้วยสำราญ ห้วยแฮด บ้านเงินสงช้าง จนถึงบ้านท่าช้าง และจับได้ที่นี้จึงปรากฏเป็นบ้านท่าช้าง และในหนังสือรายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์เมืองศรีสะเกษ (2545) งานของประดิษฐ์ ศิลาบุตร (2550) เรื่อง “ห้วยสำราญ : แหล่งน้ำคูเมืองศรีสะเกษ” และปิยะฉัตร ปีตะวรรณ (2534) เรื่อง “เอกสารประกอบการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (อีสาน)” ได้กล่าวถึงที่มาของสถานที่ด้วยว่า สาเหตุที่ได้ชื่อว่า “ห้วยทับทัน” เพราะตามช้างมาทัน และตามมาที่น้ำลึก มีอาหารมาก มีการจัดที่พักให้เจ้านายพัก เขมรจึงบอกว่า “สำราญดีไว้อยู่” จึงได้ชื่อว่า “ห้วยสำราญ” ตามช้างมาทันที่หนองน้ำที่เรียกว่าหนองบัว ภาษาเขมรเรียกว่า หนองซุก (หนองโซค) (ศิริพร สุขเมธรัตน์, 2550) ต่อมาช้างขึ้นเหนือมากินน้ำที่บ้านหนองบัว (บ้านหนองบัวทอง) มาที่บ้านเงิน (โรงเรียนเขื่อนช้าง) พอจับช้างได้แล้วช้างก็มีชีโคลงนมก็เอาไปล้างที่บ้านหนองบัวที่แม่น้ำมูล จึงได้เรียกว่า “หนองบัวท่าช้าง” จนทุกวันนี้ บ้างก็ว่าจับได้แถบกันทรลักษ์ ศรีรัตนะ แล้วก็เอาช้างกลับมาจะเอาไปส่งที่กรุงศรีอยุธยาและเอามาเลี้ยงไว้ที่บ้านพันทา เนื่องจากมีหญ้าและของกินมาก และต่อมาช้างได้ล้มป่วยลงจึงเรียกว่า “เจียงอี” เพราะ “เจียง” แปลว่า ช้าง “อี” แปลว่า ป่วย

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ตำนานการจับช้างเผือกนี้ นักวิชาการในจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดบุรีรัมย์

ก็มีการอ้างว่ามีการจับช้างได้ในเขตจังหวัดดังกล่าวด้วย ซึ่งสร้างความสับสนในการศึกษาค้นคว้าประวัติของจังหวัดในเขตนี้ (สุทัศน์ กองทรัพย์, 2554 ; สุนทร สุริยทุธ, 2515) ทั้งนี้ ตำนานดังกล่าวแม้จะมีสถานที่จริงทุกที่ แต่อาจมีข้อแย้งในหลายจุด แต่เรื่องดังกล่าวเป็นตำนานหรือเรื่องเล่าต่อกันมาจึงอาจผิดเพี้ยนจากความจริงไป และบางเรื่องก็เป็นการเชื่อมเรื่องให้ต่อกัน รวมทั้งการต่อเติมตำนานเพื่อสนับสนุนแนวคิดของผู้เล่า โดยเฉพาะการเล่าเรื่องสืบมาทั้งจากพระสงฆ์ ตลอดจนผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าสู่ลูกหลานได้ฟัง เป็นเรื่องที่เพิ่มเติมเสริมแต่งไปตามแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะชื่อบ้านนามเมืองและสถานที่ที่อธิบายประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้สัมพันธ์กับตำนานการตามช้างเผือกที่แพร่หลายอยู่ทั่วไปในเขตเขมรป่าดง เมื่อคนท้องถิ่นรับรู้เรื่องราวได้นำมาผสมเข้ากับประเพณีและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ที่สอดคล้องกับเรื่องเล่าและแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอขุนซันธ์ที่ตั้งเมืองภายหลังการได้รับพระราชทานความดีความชอบเรื่องการตามช้างนั้นเอง (สุพล กองทรัพย์, 2564)

การรับรู้ที่เกิดขึ้นจากตำนานการตามช้างเผือกทำให้เกิดการเชื่อมโยงประวัติชุมชนเข้ากับตำนานการตามช้างเผือกทำให้เกิดการเชื่อมโยงประวัติชุมชนเข้ากับตำนานการตามช้าง ตั้งแต่ทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา โดยสิ่งพิมพ์ที่เผยแพร่สู่สาธารณะ รวมถึงแบบเรียนท้องถิ่นอีกหลายเล่ม นำมาสู่การขยายผลทางการศึกษา สร้างองค์ความรู้ และเผยแพร่ตำนานการตามช้างเผือกประกอบการนำเสนอในฐานะเมืองประวัติศาสตร์ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์และกระแสทุนนิยมที่เรื่องราวทางประวัติศาสตร์กลายเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่นำมาเป็นแนวทางการพัฒนาเมืองศรีสะเกษต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานของยงยุทธ ชูแว่น (2547) และทวีศิลป์ สืบวัฒนะ (2551) ที่นำเสนอถึงประเด็นการตื่นตัวของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในสังคมไทยที่เด่นชัดมาตั้งแต่ทศวรรษ 2520 รวมถึงบริบทของกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และเชิงวัฒนธรรมที่เติบโตในช่วงทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา อีกทั้งมีการค้นพบหลักฐานใหม่ๆ ในท้องถิ่นศรีสะเกษ เช่น หลักฐานทางโบราณคดี หลักฐานทางมุขปาฐะจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ เป็นต้น ดังกล่าวล้วนสัมพันธ์กับบริบททางสังคมในขณะนั้นที่ให้ความสำคัญกับงานประวัติศาสตร์กระแสรองที่เป็นการใช้ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์เพื่อวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ในประเทศไทย และเป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ประชาชน โดยเน้นการอธิบายถึงประชาชนเป็นแกนกลางศึกษา (ยุพา ชุมจันทร์, 2530) โดยเฉพาะใน พ.ศ.2540 มีความสำคัญเนื่องจากเป็นปีที่สร้างอนุสาวรีย์พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (ตากะจะ) เพื่อเชื่อมโยงกับตำนานการตามช้างเผือก มีการแต่งเติมข้อมูลจากที่มาแตกต่างกันไป ทั้งจากเอกสารโบราณที่ไม่พบหลักฐานแล้ว การนิมิต การขยายความที่เกี่ยวข้องกับสถานที่สำคัญต่างๆ เช่น ห้วย หมูบ้านเพื่อการอนุรักษ์เรื่องตำนานการตามช้างเผือกให้ดำรงอยู่และการนำผลการศึกษาไปพัฒนาเมืองศรีสะเกษในการสร้างอัตลักษณ์และความเป็นหนึ่งเดียวในสำนึกร่วมกันว่าเป็นลูกหลานตากะจะผู้ได้รับความดีความชอบจากการตามช้างจนได้ปกครองเมืองขุนซันธ์แห่งนี้ในที่สุด เช่นเดียวกับข้อมูลจากการจัดสัมมนาเพื่อทบทวนประวัติศาสตร์เมืองศรีสะเกษ ทำให้ผู้คนให้ความสนใจเรื่องตำนานการตามช้างเผือกมากขึ้น โดยมีการทดลองร่างแผนที่ทางเดินของช้างไปยังที่ต่างๆ ที่สัมพันธ์กับปีที่ตั้งเมืองศรีสะเกษใน พ.ศ.2325 ในภายหลังด้วย ซึ่งนอกจากการรับรู้ผ่าน

เอกสารแล้ว สื่อต่างๆ เช่น ภาพจิตรกรรม ปูนปั้น อนุสรณ์ หนังสือแบบเรียน เกมส์ การ์ตูน ที่สร้างขึ้นเป็นสัญลักษณ์ของตำนานการตามช้างเผือก ได้ถ่ายทอดเรื่องราวด้านประวัติความเป็นมาเพื่ออธิบายความหมายและสร้างคุณค่าแก่ตำนานนี้ การศึกษาสื่อที่สร้างขึ้นในเมืองศรีสะเกษด้วยการรวบรวมข้อมูลที่หายากในท้องถิ่น เป็นการบันทึกเหตุการณ์ที่สะท้อนความคิดและการแสดงออกของผู้คนในสังคมเมืองศรีสะเกษที่มีต่อวีรกรรมการตามช้างเผือกของตากะจะ ซึ่งเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สืบทอดอยู่ในสังคมมาอย่างยาวนาน แต่ลักษณะการศึกษาก็ยังคงมีสถานะเป็นประวัติศาสตร์วิbruchผู้สร้างความเจริญแก่ท้องถิ่นอยู่นั่นเอง

2.การรับรู้ผ่านสื่อตำนานการตามช้างเผือก

การนำเรื่องเล่าของตำนานการตามช้างเผือกมาขับเคลื่อนกิจกรรม สร้างสื่อสัญลักษณ์ที่แสดงควมมีตัวตนตลอดจนการสร้างพื้นที่ให้กับตำนาน กลายเป็นความเชื่อที่ตอบสนองการรับรู้ในสังคมโลกาภิวัตน์ โดยรับรู้ผ่านสื่อต่างๆ ทั้งภาพจิตรกรรมฝาผนัง รูปปั้น อนุสรณ์ การ์ตูน เกมส์ และหนังสือแบบเรียน กล่าวคือ 1) ภาพจิตรกรรมฝาผนัง เนื้อหาในภาพเขียนถูกเขียนขึ้นเพื่อเล่าเรื่องประวัติศาสตร์เมืองศรีสะเกษ ณ บริเวณชั้นสามขององค์พระธาตุเรืองรอง วัดบ้านสร้างเรือง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ ตั้งแต่ยุคไดโนเสาร์ ยุควัฒนธรรมขอม จนถึงยุคการตามช้าง ซึ่งวัดแห่งนี้ถือได้ว่าเป็นศาสนสถานที่สำคัญของเมืองศรีสะเกษ (ธัญพงศ์ สารรัตน์ และคณะ, 2562) 2) รูปปั้น อนุสรณ์ ซึ่งเท่าที่วิจัยสำรวจพบจะมีรูปช้างภายในวัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามหลวง และวงเวียนช้างที่บ้านเขิน ลักษณะเป็นงานปูนปั้นโดยช่างท้องถิ่นที่สื่อถึงความเรียบง่าย และยังพบการบวงสรวงบูชาด้วยบายศรี รูปปั้นหญิง ชาย ช้าง ม้า ในโอกาสต่างๆ ทั้งการแก้บนโดยถือว่าเป็นรูปปั้นที่มีความเก่าแก่และมีการจัดกิจกรรมบวงสรวงทุกปี โดยเฉพาะในพื้นที่บ้านเขินเชื่อนช้างยังปรากฏเรื่องของการสร้างความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้เกิดการยอมรับว่าอนุสาวรีย์คือ “ช้างในตำนาน” จากเหตุการณ์เมื่อทำพิธีเปิดแล้วในช่วงกลางคืนมีเรื่องเล่าและหลักฐานภาพถ่ายมีแสงที่ล่องลอยอยู่เหนือรูปช้าง ซึ่งช่างภาพที่บันทึกภาพได้นำภาพออกจำหน่ายให้ประชาชนได้สักการะบูชา ถือเป็นภาพสำคัญในการสร้างความหมายและความศักดิ์สิทธิ์แก่นุสรณ์กลางวงเวียนที่ยังคงอยู่ถึงปัจจุบัน (สมปอง ขุขันธิน, 2564) 3) การแสดง การ์ตูนเยาวชน เกมออนไลน์และการ์ดเกม โดยการแสดงละครเป็นการผลิตซ้ำเรื่องตำนานการตามช้างอีกรูปแบบหนึ่งที่เข้าถึงชุมชนได้ง่ายในการจัดงานการกุศล งานระดมทุน ถือเป็นงานสร้างความสามัคคีของผู้คน ดังกรณีการจัดงานแสดงวันสถาปนาเมืองขุขันธ์ งานแซนโฎนตา ลือเลื่องกล้วยแสนหวี เพื่อระดมทุนในการพัฒนาศาลหลักเมืองขุขันธ์ มีชุดการแสดงแสงสีเสียงเรื่อง “ตำนานการตามช้างตากะจะ” ใน พ.ศ.2550 รวมถึงการ์ตูนแอนิเมชันเรื่อง “ตำนานเมืองศรีสะเกษ” สร้างสรรค์โดย ผศ.ดร.กิจติพงษ์ ประชาชิต ซึ่งโครงเรื่องยึดตามประวัติศาสตร์ศรีสะเกษกระแสหลักตั้งแต่ยุคศรีพทุพทุธเศรษฐจนถึงยุคสร้างบ้านแปงเมืองที่สืบเนื่องจากการร่ำศรีพทุพทุธเศรษฐ เทวรูปแห่งกัมมรเตงชคตศรีพทุพทุธเศรษฐ หรือ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ซึ่งจังหวัดศรีสะเกษได้เล็งเห็นความสำคัญของพิธีกรรมนี้จึงได้จัดการแสดงในงานเทศกาลดอกคำวนวน สืบสานประเพณีสืเฝ้าไท้ขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2531 จนถึงปัจจุบัน (กิจติพงษ์ ประชาชิต, 2559) ที่มี

ข้อความทั้งท้ายบทละครแสงสีเสียง “ตำนานอารยธรรมแห่งศรีธธา มนตราศรีพฤทธะศวร” ว่า “ภายภาคหน้า เมื่อถึงการล่มสลายของอารยธรรมขอมและเผ่าพงศวงศ์ตระกูลแห่งกัมพูพงศ์แล้ว จักมีเหล่าบรรพชน บุตรหลานชนพื้นเมือง ผู้ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นนักรบหลังช้างและเชี่ยวชาญการหลอมเหล็กตีมีด ได้ร่วมกันสร้างบ้านแปงเมือง ณ ถิ่นดงล้าดวนแห่งนี้ ให้เป็นที่อยู่อาศัยของชนพื้นเมืองหลากหลายเผ่าพันธุ์ได้อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคีอันมีชื่อลือเลื่องกระเดื่องนามว่า “ศรีสะเกษ”” (บทการแสดงตำนานอารยธรรมแห่งศรีธธา มนตราศรีพฤทธะศวร, 2564) ซึ่งเป็นผลจากวีรกรรมการตามช้างนั่นเอง

นอกจากนี้ยังมีสื่อบันเทิงประเภทเกมออนไลน์หรือการ์ดเกม ที่ถือเป็นการต่อยอดการรับรู้ประวัติศาสตร์ ซึ่งเกมส์ดังกล่าวยังมอบความบันเทิง ผีกทักษะ และให้ความรู้ด้วย 4) แบบเรียนและวรรณกรรม ดังเช่นงานของ ภราดร ศรีปัญญา และคณะ (2558) เรื่อง “ศรีสะเกษ จังหวัดของเรา 1 : ประวัติศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม” งานของสมทอง เกิดโคก (2547) เรื่อง “ประวัติศาสตร์ พงสาวดาร เมืองสุรินทร์ สังฆะ และชุมชน” และงานของอรุณรัตน์ ทองปัญญา (2545) เรื่อง “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นศรีสะเกษ” ได้กล่าวถึงเรื่องตำนาน พงสาวดารการตามช้างไว้ตรงกันทั้งสามเล่ม โดยทำให้ตำนานเรื่องการตามช้างเพื่อก่อใช้ในการรับรู้ของผู้คน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนเช่นกัน ทั้งนี้ภราดร ศรีปัญญา ได้มีจุดประสงค์ให้งานนี้เป็นแบบเรียนศึกษาเรื่องท้องถิ่นศรีสะเกษ ดังปรากฏในคำนำว่า “หนังสือเล่มนี้ได้เพิ่มเนื้อหายุคก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งเห็นว่านักเรียนนักศึกษา ฯลฯ น่าจะได้ทราบพื้นฐานในการวิวัฒนาการของคนในพื้นที่นี้ ตลอดทั้งกลุ่มคนที่อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานยังจังหวัดศรีสะเกษและบริเวณใกล้เคียง” (ภราดร ศรีปัญญา และคณะ, 2558) ในทำนองเดียวกันกับบทกวีนิพนธ์เผยแพร่ในท้องถิ่นที่เล่าถึงบรรพชนชาวส่วยขแมร์ที่มีบทบาทในการสร้างบ้านแปงเมืองพื้นบ้านแถบนี้จากตำนานการตามช้างที่ว่า “มีจารึก จารศิลา นำมาเล่า ก่อนสยาม ไทยเข้า เป็นเจ้าถิ่น กุยขแมร์ ลาวถาง สร้างบุรีนทร์ เศษอิฐหิน กองตั้ง ยังเรียงราย” (ภราดร ศรีปัญญา และคณะ, 2557) และงานฉลอง 238 ปี เมืองศรีสะเกษ ที่จัดในปี พ.ศ.2563 มีรายละเอียดของข้อมูลในนิทรรศการเรื่องการตามช้างเพื่อก่ออยู่ด้วยเช่นกัน

3. “ตำนานการตามช้างเผือก” : ผลกระทบต่อสังคมท้องถิ่นศรีสะเกษ

ความสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองศรีสะเกษภายหลังการจัดสมมนาปี 2548 และการจัดงานฉลอง 238 ปี ศรีสะเกษใน พ.ศ. 2563 ทำให้เกิดการรวบรวมองค์ความรู้และเผยแพร่เรื่องราวของตำนานการตามช้างเผือกให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง เช่น การพัฒนาพื้นที่วัดเจียงอีฯ การพัฒนาชุมชนบ้านเงิน โครงการจัดสร้างสวนสาธารณะห้วยทับทัน และมีภาพเขียนรูปช้างเชื่อมโยงกับรูปหล่อรูปช้างคู่ริมห้วยทับทันเชื่อมโยงกับเมือง

รูปที่ 2 แผนที่ตำแหน่งหลักฐานจากตำนานการตามช้างเผือกในอาณาบริเวณบ้านเมืองศรีสะเกษโดยสังเขป
ที่มา: ผู้วิจัย

สุรินทร์ และการนำรูปข้างมาเป็นสัญลักษณ์ของวัดเจียงอีฯ และโรงเรียนเขื่อนขันธ์ (สัญญา ทองสุ, 2564) การทำ
บทละครอิงประวัติศาสตร์ในงานเทศกาลดอกคำวนานปี 2565 ซึ่งเป็นภาคต่อจากยุคอารยธรรมขอมล่มสลาย
โดยกิจกรรมนี้ได้ถึงการถอดบทเรียนจากการประชุมวิชาการที่จัดขึ้นที่มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ทั้งนี้อาจ
เนื่องมาจากการรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เป็นทางผ่านระบบการศึกษามีอาจสร้างความทรงจำทางประวัติศาสตร์
ได้สมบูรณ์ สาธารณชนรับรู้เรื่องราวของตำนานผ่านสื่อบันเทิง มีชีวิตชีวา สามารถสนองความต้องการทางอารมณ์
ได้ดีกว่า โดยเฉพาะในยุคปัจจุบัน การสร้างสำนักทางประวัติศาสตร์ในเวลาที่เหมาะสมเข้ามามีอิทธิพลใน
ชีวิตประจำวัน มีปัจจัยเรื่องผลประโยชน์ทางธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง กอปรกับความหวังดีของผู้สร้างสื่อบันเทิงในการ
สร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่บรรพชนเมืองศรีสะเกษ ตลอดจนเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูร่วมแรงร่วมใจตลอดจน
การเล่าประวัติความเป็นมาของชุมชนและชื่อบ้านนามเมืองเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเมืองในท้องถิ่นที่มี
ประวัติศาสตร์ร่วมกันโดยมีตำนานการตามช้างเผือกเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญและมีการเขียนและบูรณะภาพ
ตำนานการตามช้างที่สืบเนื่องจากวัดพระธาตุเรืองรอง วัดเจียงอีฯ วัดป่าดงบก (เขื่อนขันธ์) และวัดศรีห้วยทับทัน ที่
ถือเป็นการผลิตซ้ำที่สนับสนุนว่าเรื่องราวของการตามช้างมีความเป็นพลวัตทั้งการรับรู้และถ่ายทอดเรื่องราว
เปลี่ยนแปลงได้ตามกระแสสังคม ตลอดจนทำให้ทราบถึงบทบาทของบรรพบุรุษผู้สร้างบ้านแปงเมือง และ
นอกจากนี้ตำนานการตามช้างเผือกยังช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์อันดีแก่บรรพชนเมืองศรีสะเกษที่สัมพันธ์กับ
ประวัติศาสตร์แห่งชาติ โดยการสร้างสำนึกการพึ่งพาวิบุรุษที่มีความสามารถในการจับสัตว์หลวงของอยุธยาที่มี
ขนาดใหญ่กลางป่าดงได้ โดยผู้คนเชื่อว่า ตากะจะจะเป็นที่พึ่งให้แก่เขาได้เช่นกัน (สมปอง ชุขันธิน, 2564) ดังกล่าว
ทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกผูกพันกับบรรพชนชาวศรีสะเกษปัจจุบันอีกประการหนึ่งด้วย

ด้วยเหตุนี้จึงสรุปได้ว่า ตำนานพื้นบ้านของแต่ละชุมชนจัดเป็นหลักฐานสำคัญที่สามารถให้ความกระจ่าง
เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา รวมถึงพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ได้ในระดับหนึ่ง ด้วยเหตุนี้
นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีจึงไม่ควรมองข้ามไป อย่างไรก็ตาม การผลิตสื่อบันเทิงที่เป็นผลผลิต
จากตำนาน ถึงแม้ว่าสื่อบันเทิงเหล่านี้จะมีได้สร้างภูมิความรู้อันเป็นประโยชน์แก่การศึกษาประวัติศาสตร์มากนัก
แต่เชื่อว่าอย่างน้อยได้กระตุ้นให้คนท้องถิ่นหันมาให้ความสนใจประวัติศาสตร์ แม้แต่การจดจำได้เพียงชื่อบรรพชนก็
ถือว่าเป็นคุรุแก่งวิชาการประวัติศาสตร์ไทยและท้องถิ่นศรีสะเกษ

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ตั้งแต่หลังการจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นศรีสะเกษใน พ.ศ.2548 เป็นต้น
มา เรื่องราวของ “ตำนานการตามช้างเผือก” ได้รับการแต่งเติมเนื้อเรื่องให้มีความพิสดารมากขึ้นจากเอกสารหลาย
ประเภท ทั้งนี้ด้วยหลักฐานจากชื่อบ้านนามเมืองและเอกสารที่พิมพ์เผยแพร่ไม่สามารถสรุปเนื้อหาที่ชัดเจนได้ แต่
การแสดงออกผ่านการผลิตซ้ำเอกสาร ตำนาน ภาพจิตรกรรม อนุสรณ์ รูปปูนปั้น วรรณกรรม การแสดงละคร
เกมส์ การจัดแสดงแสงสีเสียงในโอกาสสำคัญต่างๆ เหล่านี้ แสดงถึงความสำคัญด้านความคิด ความเชื่อ และความ

ศรัทธาต่อบรรพชนผู้มากความสามารถในฐานะผู้ก่อตั้งเมืองชุมชนที่จะมาพัฒนาเป็นเมืองศรีสะเกษในปัจจุบัน และในส่วนการพัฒนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในท้องถิ่นให้เป็นอัตลักษณ์ของเมืองศรีสะเกษและเป็นเรื่องราวที่ใช้ขับเคลื่อนเมืองศรีสะเกษทั้งด้านการท่องเที่ยวจึงพบการผลิตซ้ำในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่องทั้งกิจกรรมที่ดำเนินการโดยภาครัฐ เอกชน หรือองค์กรต่างๆ เช่น การพัฒนาด้านการท่องเที่ยว งานดอกล่ำดวนบาน งานรำลึกวันสถาปนาเมืองชุมชน ประเพณีแซนโหม่ง (เมธาวิ ศิริวงศ์, 2556) ดังกล่าวจะเห็นถึงพลวัตของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในรูปแบบตำนานพื้นบ้านที่คลุมเครือได้ส่งผลสู่การค้นคว้าที่ไม่หยุดนิ่ง เกิดเป็นกิจกรรมที่หลากหลายภายใต้เรื่องราวของ “ช้างเผือกแตกโรง” ที่ผู้คนในสังคมสามารถเลือกจดจำ บันทึก เล่าเรื่องได้ตามประโยชน์ที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์การจัดกิจกรรมเชิงพัฒนาต่างๆ และยังสะท้อนถึงสำนึกการพึ่งพาวิរបຸຮຸຍຢູ່ເສມອໂດຍມີສື່ກາງຄື “ຕາກະຈະ” ที่เป็นตัวเอกในการตามช้างให้เกิดความรู้สึกรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นภายใต้การดำรงอยู่ของสถาบันกษัตริย์นั่นเอง

การศึกษาครั้งนี้จะเน้นศึกษาประเด็นของตำนานการตามช้างเผือกในฐานะตำนานพื้นบ้าน มีลักษณะเป็นตำนานประวัติศาสตร์ที่สอดคล้องกับงานวิจัยของไข่มุก อุทยานลี (2547) และศิริพร ณ ถลาง (2545) ที่ว่า ตำนานจะให้ข้อมูลประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความเป็นมาของบรรพบุรุษ ซึ่งในแง่นี้ถือว่าตำนานเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ที่สามารถอธิบายถึงการจัดตั้งทางสังคมของมนุษย์ และมีส่วนในการสร้างเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นของมนุษย์อีกด้วย แม้ว่าเนื้อหาของตำนานส่วนหนึ่งมีความสอดคล้องกับนิทาน เรื่องราวปรัมปราประจำท้องถิ่น แต่ที่สำคัญคือ ตำนานมักให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาในประวัติของบรรพบุรุษหรือผู้นำประจำเผ่าพันธุ์ และตำนานยังช่วยสะท้อนโลกทัศน์และการรับรู้ของคนในท้องถิ่น เช่นเดียวกับงานของขมนาด สุขเจริญ (2521) ที่กล่าวว่า ตำนานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น และสะท้อนแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น และบางครั้งผู้นำก็กลายเป็นผู้มีบทบาทเกี่ยวกับความเชื่อในสังคมนั้นๆ ไปด้วย และเรื่องราวประวัติศาสตร์ยังช่วยเป็นปัจจัยในการพัฒนาท้องถิ่นด้วย ดังเช่นงานวิจัยของสุวิภา จำปาวัลย์ และนเรนทร์ ปัญญาภู (2560) ที่พยายามจะอธิบายว่า การรับรู้ประวัติศาสตร์พระนางจามเทวีตามกระแสการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์กลายเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีพลังขับเคลื่อนและพัฒนาจังหวัดลำพูนในปัจจุบัน และสอดคล้องในทำนองเดียวกันกับงานของสุนทรชัย ขอบยศ (2562) ว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสามารถนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างการท่องเที่ยวโดยท้องถิ่นได้ผ่านการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญต่อด้านตำนานเรื่องราวยุโรปราในฐานะที่เป็นความเชื่อ และการบอกต่อของคนท้องถิ่น และการให้ความสำคัญกับคนในท้องถิ่นในฐานะผู้เล่าเรื่อง (Oral History)

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ควรมีการศึกษาตำนานในประเด็นอื่นๆ ของท้องถิ่นให้มากขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ในเชิงการท่องเที่ยว เนื่องจากตำนานพื้นบ้านเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ที่สามารถอธิบายพัฒนาการในอดีตของสังคม และเรื่องราวของตำนานยังสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาด้านความเชื่อใน

ท้องถิ่น นอกจากนี้ เนื้อหาของตำนานยังบอกเล่าถึงการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวศรีสะเกษที่มีการถ่ายทอดกันมานับแต่อดีตราบจนปัจจุบัน และการศึกษาครั้งนี้อาจนำไปประยุกต์ศึกษากับพื้นที่อื่นๆ ต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

กิจติพงษ์ ประชาจิต. (2559). การออกแบบและพัฒนาโมชันอินโฟกราฟิกเพื่อนำเสนอตำนานเมืองศรีสะเกษ.

วารสารวิถีสังคมมนุษย์, 4(1), 116-135.

กรมศิลปากร. (2506). *ประชุมพงศาวดารภาค 4 ของห้องสมุดวชิรญาณ*. พระนคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.

กระทรวงมหาดไทย. (2529). *ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดศรีสะเกษ*. กรุงเทพฯ: กระทรวงฯ.

ไข่มุก อุทยานลี. (2546). ตำนานในฐานะภูมิปัญญาท้องถิ่นในวัฒนธรรมภาคใต้. *วารสารรัฐสมัย, 24*(2), 1-17.

ไข่มุก อุทยานลี. (2547). *การศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ประเภทตำนานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย*. ปัตตานี:

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

ชมนาด สุขเจริญ. (2521). *ตำนานเมืองลพบุรี : การรับรู้และโลกทัศน์ของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*.

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).

ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. (2551). *แนวคิดและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: อินทนิล.

ฉันทพงศ์ สารรัตน์. (2559). ศรีสะเกษ : กำเนิดเมืองดอกคำวนกับตำนานพระนางศรีสระผม. *ทางอีสาน, 5*(51), 20-36.

ฉันทพงศ์ สารรัตน์ และคณะ (2562). ภาพสะท้อนสังคมท้องถิ่น : กรณีศึกษาภาพเขียนฝาผนังภายในองค์พระธาตุเรืองรอง จังหวัดศรีสะเกษ. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ “ราชชมงคลสุรินทร์ครั้งที่ 10” วิจัยและนวัตกรรมนำสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ วันที่ 19-20 กันยายน 2562*.

ฉันทพงศ์ สารรัตน์ และคณะ (2563). ความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมในวัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามหลวง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ สรรพศาสตร์ สรรพศิลป์ ประจำปี 2563 ณ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 23 กรกฎาคม 2563*.

จิตา สารยา. (2527). *ตำนานและตำนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ส.พยุ่งศักดิ์.

บทการแสดงตำนานอารยธรรมแห่งศรีทธา มนตราศรีพุทธเศรษฐ 2564. (2564) . ม.ป.ท.: ม.ป.พ..

บุญเลิศ มรกต; และเบญจา เนียมเงิน. (2528). *ภาคินพนธ์ : ประวัติเมืองศรีสะเกษ*. มหาสารคาม:

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ. (2534). เอกสารประกอบการสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (อีสาน). อุบลราชธานี:

ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยครูอุบลราชธานี.

ประดิษฐ์ ศิลปาบุตร. (2550). *ห้วยสำราญ : แหล่งน้ำคูเมืองศรีสะเกษ*. ศรีสะเกษ: ศูนย์ศรีสะเกษศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

พัชรา ปราชญ์เวย์. (2561). สืบสานตำนานประวัติศาสตร์จังหวัดศรีสะเกษโดยผ่านกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาระดับประถมศึกษา. *วารสาร มจร.สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 7(4), 252-263.

พัชรา ปราชญ์เวย์. และคณะ. (2559). รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ : สืบสานตำนานประวัติศาสตร์จังหวัดศรีสะเกษโดยผ่านกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาระดับประถมศึกษา.

ศรีสะเกษ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.).

ภราดร ศรีปัญญา และคณะ. (2557). *บทกวีนิพนธ์แผ่นดินศรีสะเกษ*. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.

ภราดร ศรีปัญญา และคณะ. (2558). *ศรีสะเกษจังหวัดของเรา 1 : ประวัติศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม*. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.

เมธาวี ศิริวงศ์. (2556). *ประเพณีประติษฐ์กับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม กรณีศึกษางานเทศกาลประเพณีแซนโฌนตา อำเภอยะชุมนุ้ม จังหวัดศรีสะเกษ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร).

ยงยุทธ ชูแว่น. (2547). *เอกสารประกอบการสอน : การวิจัยทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. นครปฐม:

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ยุพา ชุมจันทร์. (2530). *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ.2475-พ.ศ.2516*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

ราชบัณฑิตยสถาน. (2507). *อักขรานุกรมภูมิศาสตร์ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.

รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ศรีสะเกษในโอกาสการย้ายศาลากลางครบ 100 ปี. (2548). ศรีสะเกษ:

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษและภาคีเครือข่าย.

วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดศรีสะเกษ. (2545). กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

ศิริพร ณ ถลาง. (2545). *ชนชาติไทในนิทาน : แลลอดแวนคดีชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ; มติชน.

ศิริพร สุเมธรัตน์. (2550). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ศุภกานท์ นานรัมย์. (2551). *สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเดชาดิศรราชานุภาพ : การรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร).

สัญญา ทองสุ. *ปราชญ์ท้องถิ่นเมืองศรีสะเกษ*. สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2564.

สมทอง เกิดโคก. (2547). *ประวัติศาสตร์พงศาวดารเมืองสุรินทร์ สังขะ และชุมชน*. สุรินทร์: สำนักพิมพ์เกิดโคก.

สมปอง ชุขันธิน. ปรากฏท้องถิ่นเมืองศรีสะเกษ. สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2564.

สุทัศน์ กองทรัพย์. (2536). *ความสำคัญของหัวเมืองคูขันธ์ สังฆะ และสุรินทร์ พ.ศ.2302 – 2450*.

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม).

สุทัศน์ กองทรัพย์. (2545). *ประวัติศาสตร์เมืองรัตนบุรี*. สุรินทร์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

สุทัศน์ กองทรัพย์. (2545). *ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์*. สุรินทร์: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

สุนทร สุริยฤทธิ์. (2515). *ตำนานเมืองศรีสะเกษ*. ศรีสะเกษ: พิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ กำนันสายคุณแม่ลา สุริยฤทธิ์ ณ ฌาปนสถาน วัดบ้านหนองไฮ ตำบลหนองไฮ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ.

สุนทรชัย ขอบยศ. (2562). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาฐานรากท้องถิ่นที่เข้มแข็งและยั่งยืน*.

วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 5(2), 115-136.

สุพร สิริพัฒน์. (2521). *ของดีศรีสะเกษ*. พระนคร: โรงพิมพ์ ส.พยุงค์กดี.

สุพล กองทรัพย์. ปรากฏท้องถิ่นเมืองศรีสะเกษ. สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2564.

สุวิภา จำปาวัลย์ และนเรนทร์ ปัญญา. (2560). การรับรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่น “พระนางจามเทวี” สู่แนวทางการพัฒนาในจังหวัดลำพูน. *วารสารวิจัยศิลป มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 8(2), 25-52.

สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ. (2528). *เอกสารประกอบการบรรยายสรุปสำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ (ในโอกาสคณะนักศึกษา วปอ.รุ่น 28 ศึกษาและดูงานจังหวัดศรีสะเกษ 20 พฤศจิกายน 2528)*.

ศรีสะเกษ: สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ.

อมรวงษ์วิจิตร (ม.ร.ว.ปฐม คเนจร). (2505). *ประชุมพงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน*. พระนคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.

อรุณรัตน์ ทองปัญญา. (2545). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นศรีสะเกษ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.